

נובמבר 1947 – נובמבר 1948

סתיו של סיכויים וסכנות

הרצל ברגר

1947 נשתנה מעיקרו תפקיד אר"מ בקביעת עתידה של ארץ-ישראל. בסתיו 1947 ביקשה העצרת, ואף הצליחה, ליצור בסיס מדיני-משפטי לעיצוב מציאות ארץ-ישראלית חדשה. מאז מבר קש אר"מ, אולי בלי כוונה מפורשת ונוקשה של כל הזרמים הקובעים את החלטותיו ואת מעשיו, לבלום את תהליך ביצועה וייצובה של מציאות זו. בדרך זו שנקט אר"מ הגיעה הבעיה הארץ-ישראלית עכשיו, בימי עצרת נוספת של האומות המאוחדות, עצרת פאריס, לאיזור סכנות נוסף. חמור אף הוא, כי המושב המיוחד באביב 1948 בא לקבוע מדיניות של „אי התערבות“ כלפי הנסיון הבריטי לסכל את הגשמת ההחלטה מנובמבר 1947 והנסיון הערבי למנעה בכוח מזויין, ואילו בעצרת הרגילה שהתכנסה בסתיו זה היינו עדים לנסיון לעכב, בתוקף סמכותו המדינית של אר"מ ואולי גם בלחץ סאנקציות על מדינת ישראל, את הגשמתה של החלטת נובמבר לאחר שהכוח היהודי הפועל למענו התגבר על מאמצי ההשבתה והסיכול של ממשלת בריטניה ועל ההתקפה הצבאית של מדינות ערב גם יחד. אזור סכנות זה חמור לא רק משום האסירות של הכרעה נגד כמה תביעות עיקריות של ישראל, הכרעה מלווה לחץ בין-לאומי (אף על פי שגילוי עמדת אמריקה מיעט ספנה זו). הסכנה העיקרית כרוכה בעובדה, שלעיינינו נעשה הנסיון למנוע את התפייסותו של העולם הערבי למציאות הארץ-ישראלית החדשה. לא מן הנמנע הוא שמדינות ערב היו משלימות, לו גם בעל כרחן, למציאות זו. אילו ראו נובמבר 1947 גם את הממשלה הבריטית כשותפת להחלטה תקיפה של המעצמות הגדולות להגשים את תכנית החלוקה בארץ-ישראל ואילו לא את ממשלת ארצות הברית בפסחה על שתי הסעפים. אילו היו דבריי-הנעילה של נציג ארצות-הברית, הרשל ג'ונסון, בישיבה המסיימת של המושב בסתיו 1947 („אנו אנשים בני-חורין ולא נרתע מפני איומים“) באים על ביטויים גם בקו המדיניות של ממשלת אמריקה במשך השנה שחלפה, ואילו נקטה הממשלה הבריטית בתקופת

מיום שהשיגה התנועה הציונית את הישגה המדיני הגדול בעצרת האומות בנובמבר 1947 היה כל מושב נוסף של העצרת לאזור סכנות חמור שהמדינה הצעירה חייבת לעבור אותו בדרכה לעיצוב מעמדה הבינלאומי הסופי ולייצוב הפנימי והבטחוני. באביב 1948 נתכנס בנירירק מושב מיוחד של העצרת לשאלת ארץ-ישראל והתפקיד שנועד לו, כפי שעלה במחשבת מכנסיו, היה, למעשה, התלית החלטתה של עצרת הסתיו לזמן בלתי מוגבל ותלית ההכרעה על הגשמתה או ביטולה הגמור בהתפתחות הענינים בארץ והיחסים המדיניים בין מעצמות העולם. אך ההתפתחות בארץ-ישראל שיוזמי המושב המיוחד של העצרת הועידו לה תפקיד כה רב בחישוביהם לעתיד לבוא הקדימה את המושב עצמו. בישיבתו האחרונה ובנעילתו הנחפזת כבר עמד הכינוס לפני העובדה הניצחת של הכרזת מדינת ישראל. אותו מושב לא ביטל את החלטת 29 בנובמבר אף לא המית אותה בדחיה. אך הוא מינה „מתווך“ והטיל עליו לבקש „פתרון בדרכי שלום“ לבעית ארץ-ישראל, מבלי לחייבו בראיית החלטת 29 בנובמבר כבסיס לפעולותיו ולתיווכו. מינוי זה העניק למתווך יפוי-כוח בלתי-מוגבל כמעט; ומטבע הדברים ומטבע השליחות שהוטלה על הרוון ברנאדוט ניתן יפוי-כוח נרחב ביותר למציאות הארץ-ישראלית בהתפתחותה לקבוע את תוצאות התיווך ואת טיב „הפתרון החדש“ שיושג בארץ, אם „בדרכי שלום“ ואם בדרכי מלחמה.

מאז התפלגה המערכה המדינית על עתידה של ארץ-ישראל ועל טיב ההסדר שיושג בה והיא נטושה בשני שדות שלכאורה אין כל קשר ביניהם: על כל פנים, מלמד מהלך הדיונים במוסדת אר"מ כי רבים מן המשתתפים בהם מבקשים להפשיט את הדיון מכל זיקה להתפתחות הענינים המציאותית בארץ, אם גם מודים הם כי בשלב זה קצרה ידם מהשפיע בדיונים על עיצוב המציאות החדשה בארץ-ישראל. אף על פי כן אין להתעלם מן העובדה, כי מאז נובמבר

יוניות של המאורעות אשר אירעו בשדה המל-
 כמה. אכן האפשרות של הטלת סאנקציות על
 מדינת ישראל היא בגדר אפשרות רחוקה מאד,
 אך פפות המאזנים באו"מ עלות ויורדות ועצם
 העובדה שההצעה על הטלת סאנקציות הועלתה
 ברצינות ונתמכה ברצינות מלמדת, כי עדיין
 נותר למדינות ערב ולתומכיהן שטח נרחב לתמר-
 רון דיפלומאטי. ודאי שאין בכוח או"מ להגשים,
 על אף התנגדות היהודים, את תכנית באנץ'
 כנגב. אך עצם העובדה, כי תכנית זו הופיעה
 וגם אושרה בוועדת-המישנה של מועצת הבטחון
 מלמדת כי המגמה ששלטה באו"מ היתה
 לא לחסל את הפלישה הפוגעת בחוק הבין-
 לאומי ולהעביר מן העולם את הוצאותיה, אלא
 לבטל את מפלת הפולשים ולהפר את המסקנות
 המדיניות הנובעות ממנה. המתרחש עכשיו באו"מ
 מפתה מאד את ממשלות ערב למדיניות של
 „המתן וראה“, ולדיחוי ההכרעה המדינית החר-
 תכת שיביא עמו כל משא-ומתן על שלום של
 קבע.

עמדתה של הממשלה הבריטית מגבירה מאד
 את הפיתוי הערבי. לכאורה נכשלה המדיניות
 הבריטית במזרח התיכון כשלוך חרוץ. אנגליה
 לא בלבד הפסידה את ארץ-ישראל, גם עמדר
 תיה במדינות הערביות העיקריות, נודעו קשה.
 האיבה לבריטניה העמיקה לחדור בהכרת עמי
 ערב והיא מדריכה לא רק מנוחתם של המדינאים
 הערביים הותיקים, חניכי האסכולה הפרו-בריטית,
 אלא גם את מעשיהם, המשא-ומתן על חידוש
 החוזה עם מצרים ועל החוזה עם עיראק יוכיח.
 אך המהלומות שבאו על מדינות ערב עם פלי-
 שתן לארץ-ישראל חוזרות ומצמידות אותן לברי-
 טניה. המסקנה הראשונה שהסיקו מדינות החבר
 הערבי מתבוסתן הצבאית בארץ-ישראל היתה
 לא הדעה על נכונותן לשאת ולתת עם מדינת
 ישראל על חוזה-שלום אלא הדעה על נכונותן
 לשאת ולתת עם ממשלת בריטניה על ברית
 אנגלית-ערבית. יתכן מאד שמאחורי נכונות זו
 פועלות הבטחות בריטיות ועזרה צבאית, כל-כ-
 לית ומדינית, ואם נכונות הידיעות על משלחי
 ציוד ומטוסים מבריטניה למצרים, עיראק ועבר
 הירדן — ונראה כי הן נכונות — הרי שכבר
 ניתנו „דמי קדימה“ על חשבון ההבטחות האלה.
 אכן, ההבטחות הבריטיות וכוננותן של מדינות
 ערב לחדש ולהעמיק את יחסי הברית ביניהן
 לבין אנגליה לא תפתורנה שום שאלה השנויה
 במחלוקת בין אנגליה לבין המדינות הערביות.

דצמבר-מאי קו של תמיכה נאמנה בהחלטת
 העצרת, קרוב לודאי שהיתה נמנעת מארץ-
 ישראל הפלישה הערבית בשתי צורותיה ובשני
 שלביה: הסתגנות „המתנדבים הלא-סדירים“ מד-
 צמבר ואילך, וכניסתם למערכה של הצבאות
 הסדירים ממאי ואילך, ולא מן הנמנע הוא, כי
 ההשלמה מתוך הכרח היתה מביאה בעקבותיה
 גם התפייסות שבלב, התרקמותם של יחסי שכנות
 וקשרי כלכלה ותרבות היתה מבטיחה משטר של
 שיתוף-פעולה ערבי-יהודי במזרח התיכון. עכשיו
 ניתנה אפשרות זו מתדש על-ידי כשלונה הגמור
 של הפלישה הערבית. עם כל המרירות שעוררו
 המלחמה והתבוסה נפתחו עתה אפשרויות חדשות
 להשלמה מתוך הכרח העשויה להוליד לשלום
 של קבע מתוך רצון. רבות הדוגמאות בדברי
 הימים, כשבועקות סכסוך ממושך ורב-מרירות
 בין עמים שימשה הכרתו של אחד הצדדים,
 כי אפסה תקוה לשנות את המצב, נקודת-מוצא
 להסדר של קבע אשר נתקבל לא בלבד על דעתם
 החולפת של המדינאים אלא גם על לב העמים
 בהמוניהם.

אך מה שהתרחש עד להבהרת עמדת אמריקה
 במועצת הבטחון ובוועדה המדינית של העצרת
 בפאריס, עשוי היה לסכל אפשרות שניה זו. בכי-
 נוס זה וסביבו כאילו הכל שופע רמזים לממש-
 לות ערב, כי אל להן להתפזר, אל להן להיתפס
 לבהלה; עוד לא פסה תקוה. במצב זה אף סקירתו
 גלוית-הלב של ראש מטה המשקיפים על המצב
 הצבאי בארץ עלולה להשיג מטרה הפוכה מן
 המתבקשת ממנה על דרך ההגיון. התמונה הקור-
 דרת אשר תיאר, לפי כל הידיעות שהסתננו
 מארמון שאיו, הגנרל ריילי, עלולה להביא את
 מדינאי ערב לידי מחשבה, כי המצב כיום רע
 כל כך שמצב גרוע ממנו לא יתכן כלל; הן
 לאחר כל הנאומים על „סכנת ההתפשטות הציר-
 נית על פני כל ארצות ערב“ אין מדינאים
 ערביים רציניים מעלים על דעתם, כי צבא
 ישראל יעלה על קאהיר ובגדאד לכבשן, ואילו
 המשחק הדיפלומאטי הפתלתול מעלה, בכל זאת,
 סיכויים לצאת מן המיצר שמדינות ערב הגיעו
 אליו. הרי שמוטב לדחות עוד ועוד כל אפשרות
 הסדר קבוע, מוטב להאריך ככל האפשר את
 המצב הנוכחי, אשר בו הפתרונות הפוליטיים
 הסופיים עודם בבחינת תלויים ועומדים.

כי המתרחש בשדה המשחק הדיפלומאטי
 פותח לפני מדינות ערב כמה פתחים וסדקים
 שבעדם אולי יוכלו להתחמק מן התוצאות ההגר-

פתרה במשך השנה הזאת את שתי השאלות הדוחקות ביותר של קליטת העליה — את שאלת התעסוקה והשיכון. אך האפשרויות המיוחדות שהביאה עמה המלחמה גדלות והולכות. כבר בשבועות אלה אנו מתקרבים למשבר חריף בשאלת השיכון — משבר מוכן וטבעי בארץ אשר ריבוי אוכלוסייה גדול היה מבכל ארץ אחרת, עקב העליה, ואילו הבניה שותקה בה למעשה עם פרוץ מלחמת העולם ובתי מגורים לא נתווספו בה אלא טפין טפין. יציאת רוב התושבים הערבים מן הארץ לא יכלה, כמוכח, לפתור את השאלה הזאת אלא פתרון חלקי וזמני בלבד. למעשה נתמצו כמעט כל האפשרויות בערים ובשכונות הערביות והאפשרויות בכפרים הנטושים מעטות מאד. אנו עומדים לפני משבר השיכון והאיכסון של העולים והעליה הגדולה המביאה אלפי עולים חודש חודש, תובעת פתרון נות נועזים, בממדים נרחבים ובקצב מהיר מאד. ברי כי אמצעי-תחליף זמניים לא יפתרו את השאלה; לכל היותר, ידחו את החרפתה הנוספת לשבועות מעטים מאד.

המצע לפתרון הבעיה המרכזית הזאת הוא נפשי-מדיני: היכול הישוב לרכוש את כוחו הנפשי בעת ובעונה אחת בשתי מערכות מכריעות — בחזית הצבאית והמדינית כלפי חוץ ובתפקידי הקליטה בפנים. נסיון תקופת המנדט מוכיח, כי בתקופות של הכרעת-גורל יתכן ויתכן להעלות את הישוב לדרגה גבוהה זו של דריכות נפשית וכושר מעשה, אך אין לשכוח, כי עד עתה חלו תמיד התקופות של דריכות נפשית מוגברת וכללית בישוב בימי סכנות חמורות ומחששות מחוץ. הפעם תידרש הדריכות הזאת במצב שבו הסכנה מבחוץ מתרחקת והנצחונות הצבאיים והמדיניים מפתים לשאננות ולהתפרקות נפשית, ביחוד לאחר שהישוב עומד במערכה זה שתיים עשרה שנה, מאז מאורעות 1936, והעליה מאירור פה מביאה אתה את הנטל הנפשי האיום של שנות השואה, אין לזלזל איפוא בקשי התפקיד של גיוס הישוב למערכה הכפולה שהוא נתבע לה עכשיו.

ההכרח של בניה גדולה מעלה בעיות קשות התובעות את פתרון בהיקף שלא היה דוגמתו בארץ וללא כל השהיה נוספת, כי כל אניה המגיעה לחופי הארץ מעלה את דחיפותן של שאלות האיכסון הארעי והשיכון הקבוע של רבבות העולים העומדים לבוא בשבועות ובחדשים הקרובים. המורה ביותר היא שאלת הקאדרים.

אך הן מעוררות שוב תקוות באנגליה, כי עם אבדן שלטונה בארץ-ישראל, יעלה בידה לחזור ולכבוש את העמדות שנשמטו ממנה בחבר הערבי ובמדינות ערב. ההתנגדות למפעל היהודי בארץ היתה שנים רבות אחד הכלים העיקריים בידי בריטניה לליכוד החבר הערבי ולקיום השפעתה בו. עכשיו היא מנסה לעשות את המל-חמה במדינת ישראל גורם עיקרי במאמציה לחי-דוש השפעתה שנתערעה, הסיכוי לעזרה ברי-טית צבאית רצינית עלול לפתות את ממשלות ערב למדיניות של „לא מלחמה ולא שלום“ בחסות אר"מ מתוך תקווה כי שביתת נשק ממר שכת תתן להן את האפשרות להקים מחדש, באין מפריע, ובעזרה בריטית, את צבאותיהן, לחזקם ולציידם כדי לחדש את הפלישה לארץ-ישראל כתנאים חדשים, כשהן מוכנות לה יותר משהיו מוכנות במאי 1948, וכשהנסיבות המדי-ניות נוחות יותר מצד התפתחות היהסים הבינ-לאומיים.

אם יבחרו שליטי ערב בדרך הזאת, אין לראות כוח בין-לאומי אשר יוכל או ירצה לאלץ אותם לנטשה; מיניסטריון החוץ הבריטי ודאי רק יחזק את ידיהם, ודאי, בסופו של דבר תאמר גם אנגליה הן לעובדת קיומה של מדינת ישראל. אך אין לדעת מתי יבוא המועד, וגם כשיבוא המועד לא יקשה על הריאליזם הגמיש של הדיפלומאטיה הבריטית לצרף אמירת-הן לקיום ישראל בכמה תחומים עם חתירה תחת קיומה בתחומיה העיקריים של המדינות.

ב.

המצב של „לא מלחמה ולא שלום“ בחסות אר"מ הצפוי עכשיו לארץ-ישראל עלול להאריך את סבלה של מדינת ישראל ולהגדיל את נטל המלחמה הכבד המוטל על שכמה. התקופה הקרובה תהיה, בלי ספק, תקופת מיבחן חמור ליכולתן של המדינה הצעירה ושל התנועה הציר-נית לשאת, בעת ובעונה אחת, בעול המלחמה ובעול הבנין, כי לא יתכן עוד לדחות עד גמר המלחמה את התפקידים הדוחקים של פעולות קונסטרוקטיביות נרחבות לקליטת העליה ולהר-חבת ההתישבות.

העליה בשנת 1948 תעלה כמעט פי שנים על מספר העולים בשנת השיא של העליה עד עכשיו וריבוי הישוב, על ידי עליה ועודף הילודה על התמותה גם יחד, יגיע ל-20 אחוז בערך מן הישוב בסוף שנת 1947. המלחמה היא אשר

ארגונית, דחיית רבים מנאמני הציונות הותיקים והחזרת הניגודים עם ידידי ישראל החדשים. עכשיו מצווה התנועה הציונית העולמית למצוא פתרון אשר יבטיח את קיומה וסמכותה של התנועה בלי לפגוע בצרכים החיוניים הדוחקים של המפעל.

והצרכים מרובים. כי יחד עם צרכי הבניה תובעים את סיפוקם צרכי ההתישבות החקלאית. אדמה שוממה, מבורה ונטושה בארץ זקוקה להתישבות מהירה. בתקופה זו „אין הטבע סובל חלל ריק“. העליה הגדולה מאיימת להפוך את כל המיבנה הסוציאלי של הישוב על פיו — אם תפנה כולה, מחוסר יד מכוונת בתהליך אנארכי, לערים הגדולות, להרבות צפיפות כשיכון ובענפי פרנסה לא־פרודוקטיביים. יש לרכז סכומים עצומים על מנת שהמפעל ההתישבותי יגבר במדה שתבטיח כי משקל החקלאות בישוב היהודי לא ירד ירידה שיש בה משום סכנה. אנו מצויים על מערך כורחות חדש להבטחת עמידתנו בשתי התזיות — החיצונית והפנימית גם יחד, מצויידיים באמצעים אשר ישמרו על עמדותינו המדיניות והצבאיות ויקימו עמדות בצורות חדשות בכלכלה, בהתישבות, בהשרשת המוני עולים, והזמן דוחק מאד. סיומו של הדיון הארצישראלי בעצרת הארמית עשוי להבהיר את המצב, ויש מקום לקוות כי הוא יסיר כמה מכשולים פוליטיים אשר מנעו עד עתה את כניסתם השלימה של הישוב ושל התנועה הציונית לעול הבנין תוך כדי עמידה במערכה הצבאית והמדינית. ההכרה הבינלאומית הסופית והכניסה לאו"ם באופן בלתי תלוי בשאלת הגבולות והפליטים הערביים, תקרבנה את פתרון של כמה שאלות מטרידות: היא תעמיד את התנועה הציונית בעולם, ובמיוחד באמריקה, על העובדה כי תפקידי הבנין המוגבר תובעים את מילויים היום ולא מחר או מחרתיים; תקל על קבלת מילואה ואשראי ותחיש את זרימת ההון לארץ; תאפשר שחרור פועלים לבנין, נוער למפעלי התישבות, עובדים לענפים החיוניים של התעשייה. אך זאת לזכור: היא תקל את המתיחות של עמידה בשתי תזיות, ולא תבטל אותה. כי גם פתרון מדיני מהיר לא יעביר את סכנת חי"ד דוש ההתקפה, כל עוד לא תיפון מדינת ישראל על יסודות כלכליים וחברתיים מוצקים, וכל עוד לא יגדל מספר תושביה היהודים במידה הגונה מאד. על כן הופכת בעית הקצב של מפעל הבנין הציוני בשנים הקרובות לבעית יסוד של קיום מדינת ישראל.

מספר פועלי הבנין הצטמק מאד ואין בו כדי לצאת ידי חובה כלפי התפקיד המוטל עליהם עכ"ש. הבעיה מסתבכת בגלל גיוסם של פועלי בנין רבים לצבא ובגלל האופי המיוחד של העליה החדשה שאינה יכולה לשמש חיל מילואים לעבודת הבניה במדה ששימשו עליות קודמות — ואין ספק כי ה„אופי המיוחד“ הזה יישמר גם בעליה של השנים הבאות. המצב תובע דמיון ומאמץ כאחד. יש להיזקק לשיטות שלא נסו בהן. מצוקת הידים העובדות והחמרים מעלה את השאלה של שימוש בבתיים מוכנים שאפשר להביאם מחוץ־לארץ ולהקיםם תוך ימים מעטים. כעבר נשמעו דברי־ערעור רבים על הצעה זו מפי פועלי־בנין וקבלני בנין גם יחד. אך אין ספק שאם יובאו בתיים מוכנים בכמות הדרושה תעסיק זקיפתם לא פחות פועלים משתוכל להעסיק כל בניה שאנו מסוגלים לה עכשיו. מצב שאינו רגיל תובע פתרונות שאינם רגילים. ואין לשכוח, שעם כל שינוי שיחול במצב תוכל הממשלה להפסיק את יבוא הבתיים המוכנים ולחזור לבניה כתי־קונה.

גם שאלת המימון של הבניה החדשה ניצבת בכל חומרתה. מעכשיו זקוקים אנו לא להרבה רבבות לירות אלא להרבה מיליונים. דא עקא — שהמיבחן הרציני שבו הוטלה עכשיו התנועה הציונית מצא אותה כשהיא בראשית התארגנותה מחדש לאחר הפרדת הסמכויות בין המדינה והסוכנות היהודית ולנוכח משבר חריף במגבית המאוחדת בארצות הברית. המשבר הזה אף הוא ביטוי לחבלי התארגנות לאחר הפרדת התפקידים. התנועה הציונית משניטלו ממנה סמכויותיה המדיניות בארץ־ישראל ועברו למדינה, ומשהרע"ל בה במרכזה החשוב ביותר, בארצות הברית של אמריקה, הברור הסר־השחר על „נאמנות כפולה“, נתונה בסכנה של התרוקנות מכל תוכן מדיני והפיכתה לארגון תורמים בלבד. הסכנה הזאת מעלה מחדש גם את שאלת היחסים בין התנועה הציונית לבין התורמים הלא־ציונים. אילו השכיח לה ההסתדרות הציונית באמריקה לבקש מוצא ממשבר־גידול זה בהעמקת הפעולה הרעיונית־החינוכית ובהידוק הקשרים עם לא־ציונים הנעשים לציונים בקצב מהיר מאד — ודאי שלא היינו מגיעים למשבר זה במגבית המאיים על תכניות בנין שכל דיחוי בהגשמתן כרוך בסכנות חמורות. ההנהגה הנוכחית של הסתדרות ציוני אמריקה בחרה לא בדרך ביסוס התנועה הציונית על ידי העמקת החינוך אלא בדרך השתלטות